

INSON VA BORLIQ: FALSAFIY YONDASHUV

Toshpulatov Jahongir Alijon o‘g‘li

Aliboyev Dilshod Davron o‘g‘li

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson va borliq o‘rtasidagi murakkab falsafiy munosabatlar tahlil etiladi. Insonning borliqni anglash jarayoni tarixiy-falsafiy rivojlanish doirasida yoritilib, qadimgi yunon falsafasidan boshlab zamonaviy postmodernistik qarashlarga bo‘lgan turli yondashuvlar tahlil qilinadi. Ayniqsa, insonning borliqda tutgan o‘rni, ong va mavjudlik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, shuningdek, diniy-falsafiy yondashuvlar asosida borliqning mohiyati chuqur falsafiy tafakkur asosida ko‘rib chiqiladi. Maqola bugungi axborot asrida inson va texnoborliq munosabatlariga ham e‘tibor qaratadi.

Kalit so‘zlar. Inson, borliq, falsafa, ong, mavjudlik, ekzistensializm, postmodernizm, islom falsafasi, texnologik borliq, tafakkur.

Annotation. This article explores the complex philosophical relationship between the human being and existence (being). It examines the historical development of the concept of being and how it has been understood in various philosophical traditions — from ancient Greek metaphysics to modern existentialist and postmodernist perspectives. Special attention is given to the role of consciousness in interpreting existence, the human position within the universe, and the spiritual-philosophical interpretations offered by Islamic thought. The study also addresses the current transformations in human-being relations in the context of digital reality and technological existence in the information age.

Key words. Human, being, philosophy, consciousness, existence, existentialism, postmodernism, Islamic philosophy, technological being, thought.

Inson va borliq masalasi falsafaning eng muhim, murakkab va chuqur mavzularidan biri hisoblanadi. Bu mavzu qadimdan buyon faylasuflar, mutafakkirlar va diniy olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan, har bir tarixiy davrda unga o‘z davrining ijtimoiy, madaniy, ilmiy sharoitlariga mos yondashuvlar bilan yondashilgan. “Borliq nima?”, “Inson borliqda qanday o‘rin tutadi?”, “Borliq — obyektiv haqiqatmi yoki inson ongingning mahsulimi?”, “Inson borliqni anglash orqali o‘zini anglay oladimi?” — bu kabi savollar falsafaning markaziy o‘qini tashkil qiladi. Inson — bu faqat biologik mavjudot emas, u tafakkurga, o‘zligini anglashga, voqelikni izohlash va shakllantirish qobiliyatiga ega ijtimoiy mavjudotdir. Borliq esa faqat moddiy dunyo emas, balki inson ongida aks etgan

voqelik, tarix, madaniyat, ma'naviyat, ijtimoiy munosabatlar va ularning zaminida yotgan mohiyatdir.

Qadimgi Sharq va Antik falsafasida borliqni anglashga qaratilgan yondashuvlar ko'proq kosmologik xarakterga ega bo'lib, tabiat, koinot va insonning o'zni o'rtasidagi uyg'unlik, tartib-intizom asosida tushuntirilgan. Misol uchun, Hind falsafasida brahman — abadiy, o'zgarmas borliq tushunchasi bo'lib, u barcha mavjudotlarning yagona manbai sifatida qaralgan. Shuningdek, buddizmda mavjudlik — o'zgaruvchanlik, vaqtincha mavjud bo'lish, muttasil oqim sifatida izohlanadi. Xitoy falsafasida esa borliq va inson tabiatdagi kuchlarning muvozanati, masalan, yin va yang tamoyillari orqali tushuntiriladi. Antik yunon faylasuflari borliqni modda orqali, uni tashkil etuvchi asosiy unsur sifatida ko'rib chiqqanlar. Fales uchun borliqning asosi — suv, Anaksimenes uchun — havo, Demokrit uchun esa — atomlar edi. Platon esa borliqni g'oyalar olami va soya sifatida ikki bosqichda tasvirlab, haqiqiy borliq — bu g'oyalar olami, jismoniy dunyo esa ularning aks-sadosi deb hisoblagan.

Inson va borliq o'rtasidagi nisbatga yondashuvlar G'arb falsafasida keyinchalik metafizik, epistemologik va ontologik tahlillarda chuqurlashtirildi. Dekart uchun inson — bu "o'ylovchi mavjudot", ya'ni inson borliqni ong orqali anglaydi va ong — mavjudlikning asosiy mezonidir. Shundan kelib chiqib, u mashhur "Men o'ylayman, demak, mavjudman" (Cogito ergo sum) iborasini ilgari surdi. Kant esa inson tajribasiga asoslangan bilim va borliq o'rtasidagi tafovutni ko'rsatib, borliqni inson idroki va aqli orqali tushunish mumkinligini, lekin "narsa o'zida"ni to'liq bilib bo'lmavligini ta'kidladi. Hegel esa borliqni rivojlanayotgan ruh, mutlaq g'oya sifatida izohladi. Uning fikricha, inson ruhiy o'sish, o'zlikni anglash va jamiyat orqali o'z mohiyatini ro'yobga chiqaradi.

Zamonaviy falsafada bu mavzuga yondashuv yanada murakkablashdi. Egzistensializm (K'yerkegor, Haydegger, Sarter) insonni borliqning markaziga qo'yadi va uning individual tajribasi, tanlovi, erki orqali borliqni anglashga intiladi. Egzistensializmning asosiy g'oyasi shundan iboratki, inson avvalo mavjud bo'ladi, keyin esa o'z mohiyatini yaratadi. Bu yondashuv borliqni subyektiv va shaxsiy tajriba sifatida tushunishga asoslangan. Masalan, Sarter borliqni ikki asosiy turga ajratadi: "borliq-o'zida" (être-en-soi) va "borliq-o'zi uchun" (être-pour-soi). Birinchisi — obyektiv borliq, ikkinchisi esa — insoniy ong, o'zligini anglaydigan mavjudlikdir. Shuningdek, Haydegger "borliq"ni vaqt va mavjudlik doirasida tushuntiradi, uningcha, inson (Dasein) borliqni anglay oladigan yagona mavjudotdir, chunki inson o'z hayoti va o'limi haqida fikr yurita oladi.

Islom falsafasi ham inson va borliq masalasiga alohida yondashuv bilan yondashgan. Forobiy, Ibn Sino, G'azzoliy, Ibn Rushd kabi mutafakkirlar borliqni Yaratganga bog'liq holda tushuntirgan. Ular uchun haqiqiy borliq — bu Alloh, ya'ni Mutlaq

mavjudot, abadiy va zaruriy mavjudlikdir. Inson esa — mumkin mavjudot, ya’ni mavjud bo’lishi ham, bo’lmasligi ham mumkin bo’lgan mavjudlikdir. Ibn Sino o’zining mashhur “borliq va mohiyat” haqidagi qarashlarida borliq mohiyatga tashqaridan qo’shiladi, deya ta’kidlaydi. Ya’ni har bir narsa avvalo “nima ekanligi” (mohiyat) bilan belgilanadi, keyin unga mavjudlik “qo’shiladi”. Bu falsafiy yondashuv, o’z navbatida, ilohiy iroda va yaratuvchanlik konsepsiyasiga asoslanadi.

Falsafa tarixida inson va borliq masalasiga dialektik yondashuv ham muhim o’rin tutadi. Marxizm falsafasi borliqni birinchi o’ringa qo’yadi va ongni borliqning mahsuli deb tushuntiradi. Bu yondashuvda insonning borliqni o’zgartirishdagi faoliyati, mehnat va ijtimoiy munosabatlar asosiy rol o’ynaydi. Inson — bu faol ijtimoiy mavjudot bo’lib, u mehnat orqali nafaqat borliqni, balki o’z tabiatini ham o’zgartiradi. Marxistik ontologiya borliqning moddiyligini asos qilib oladi va insonni bu borliqning mahsuli va uni o’zgartiruvchi subyekt sifatida ko’radi.

Bugungi zamon falsafasi borliqni anglashda endi tabiat va ong dualizmidan ko’ra ko’proq tizimiy va tarmoqli yondashuvlarga, fanlararo tadqiqotlarga, informatsion va ekologik konsepsiyalarga e’tibor qaratmoqda. Inson endilikda nafaqat borliqni anglovchi, balki uni o’zgartiruvchi, himoya qiluvchi, mas’uliyatni his qiluvchi mavjudot sifatida qaralmoqda. Texnologiyalar, sun’iy intellekt, kibernetik tizimlar, biotexnologiyalar va global ekologik inqirozlar insonning borliqdagi o’rni va javobgarligi masalasini yanada dolzarb qilib qo’ymoqda. Falsafaning vazifasi endi faqat tushunish emas, balki yo’l ko’rsatish, axloqiy mezonlar taklif qilish, bashariyatni o’z kelajagi haqida o’ylashga undashdir.

O‘zbek falsafiy tafakkurida ham inson va borliq mavzusi qadimdan e’tiborga olingan. Abu Nasr Forobiy insonni aqliy faoliyat orqali mukammallikka erishadigan mavjudot deb hisoblagan. Alisher Navoiy asarlarida inson borliqdagi eng oliy mavjudot sifatida ko’rsatiladi. U insonni “kim ul inson erur ani bil kim, insonga yo’q andin ulug’ nisbat” deb ta’riflaydi. Bu o’rinda insonning ma’naviy va axloqiy kamoloti borliq bilan o’zaro munosabatida namoyon bo’ladi. Navoiyona falsafiy qarashda borliq — bu Yaratganning tajallisi bo’lib, inson bu borliqdagi mukammallik sari intiluvchi mavjudotdir.

Xulosa qilib aytganda, inson va borliq masalasi doimiy ravishda falsafaning diqqat markazida bo’lib kelgan. Turli tarixiy davrlar, madaniy muhitlar va falsafiy maktablar bu mavzuga o’ziga xos yondashuvlar bilan yondashgan bo’lsa-da, asosiy maqsad — insonning borliqdagi o’rni, mohiyati va mas’uliyatini anglash bo’lib qolaveradi. Falsafa orqali inson nafaqat borliqni anglaydi, balki o’zini ham anglaydi. Chunki inson borliqni tushunish orqali o’z mohiyatini, hayotining ma’nosini va yo’nalishini belgilaydi. Falsafa bu

borada inson uchun nafaqat bilim, balki ruhiy va axloqiy yo'l-yo'riq ham bo'lib xizmat qiladi.

Inson va borliq o'rtasidagi munosabat har doim inson tafakkurining markaziy masalasi bo'lib kelgan. Har qanday falsafiy tizim, qanday maktab yoki yo'nalishga mansub bo'lmasin, u, birinchi navbatda, borliqni va undagi insonning o'rnini tushuntirishga harakat qiladi. Zero, insonning o'zi va atrofdagi olam haqida o'ylashi, bu haqda savollar berishi — falsafaning paydo bo'lishiga asos bo'lgan eng muhim jarayondir. Borliq bu — mavjudlik, mavjud narsa va hodisalarning umumiyliigi bo'lsa, inson — bu mavjudlikni anglay oluvchi, unga ongli munosabatda bo'luvchi, u bilan ruhiy va jismoniy aloqada bo'lgan yagona mavjudotdir. Shu bois bu ikki tushuncha o'zaro ajralmas, doimiy harakatdagi va dinamik aloqada bo'lgan holatda namoyon bo'ladi.

Borliqni anglash jarayoni tarixan insonning o'zini anglash yo'nalishi bilan birga rivojlandi. Inson dastlab tabiatning bir parchasidek, passiv va ehtiyojlarga tobe mavjudot sifatida namoyon bo'lgan. U o'z hayotini atrofdagi hodisalar, yovvoyi kuchlar va tabiat bilan kurashish orqali qurdi. Bu davrdagi borliqni tushunish mifologik yondashuv orqali yuzaga kelgan — borliq kuchlar, ilohlar, afsonaviy mavjudotlar tomonidan yaratilgan, boshqarilgan va izohlangan. Mifologiyada inson — yaratuvchining irodasiga tobe mavjudot bo'lib, u borliqdan yuqorida emas, balki uning ichida yashaydi va unga xizmat qiladi.

Ammo inson tafakkuri chuqurlashgani sayin, borliqni anglash shakli ham o'zgara bordi. Bu o'zgarish falsafa orqali amalga oshdi. Inson ilk bor borliqni o'z aqli orqali izohlashga urindi. Yunon faylasuflari tabiiy hodisalarni tushunishda ratsional yondashuvga asos soldi. Bu bosqichda borliqni modda orqali tushunish ustuvor edi. Tabiiy elementlar, ular orasidagi muvozanat, o'zgaruvchanlik — hammasi inson tafakkurining markaziga aylangan. Bu yondashuvda inson hali borliqning bir qismi sifatida tushuniladi, lekin bu borliqni anglashga urinayotgan mavjudot sifatida qadrlanadi.

Inson va borliq o'rtasidagi o'zaro ta'sir esa aynan shu davrda kuchayadi. Platon borliqni ikki darajaga bo'ladi: g'oyaviy olam va jismoniy dunyo. Uning fikricha, inson g'oyaviy dunyoni anglashga qodir mavjudotdir va bu anglash faqat ong orqali amalga oshadi. Aristotel esa borliqni shakl va materiyadan iborat deb tushunadi, ya'ni har bir narsa o'z mohiyatini anglatuvchi shaklga va unga asos bo'luvchi moddiy substansiyaga ega. U borliqni tahlil qilish orqali inson mohiyatini tushuntirishga harakat qiladi. Inson bu yerda anglovchi subyekt sifatida ko'riladi, ya'ni u borliqni o'zgartirishga ham qodir.

Yevropa Uyg'onish davrida inson markazga chiqdi. Antropotsentrik dunyoqarashning shakllanishi borliqni anglashda yangi davrni boshlab berdi. Endi borliq — bu inson ongining nishonasi, inson tajribasining maydoniga aylana boshladi. Descartes bu jarayonni radikal tarzda ifodalaydi: inson shubha qilish orqali mavjudligini isbotlaydi. Borliqni

anglashda ong ustuvor bo‘ldi. Bu esa subyektivizmga asos bo‘ldi. Ong borliqni anglaydi, uni talqin qiladi va hatto u orqali borliq mavjudlikka ega bo‘ladi.

Kant bu nuqtai nazarni chuqurlashtirib, borliqni inson tajribasi bilan bog‘ladi. Uning fikricha, inson aqli borliqni qanday ko‘rsa, shunday anglaydi. Borliq — bu inson tomonidan tashkil etilgan haqiqatdir. Biroq inson “narsa o‘zida”ni to‘liq anglay olmaydi. Bu cheklov inson bilan borliq o‘rtasidagi uzilmas, ammo to‘liq ochilmagan bog‘liqlikni anglatadi.

Zamonaviy zamonda bu yondashuvlar yangi tahlil doirasida ko‘rib chiqildi. Egzistensialistlar uchun borliq va inson — bu bir-biriga qarama-qarshi emas, balki bir-birini shartlovchi ikki asosdir. Sarter, Haydegger, Yaspers singari mutafakkirlar insonning mavjudligini “tashlanganlik” sifatida anglaydi. Inson dunyoga tashlangan, ammo u o‘z hayotining mazmunini o‘zi yaratishi kerak. Bu degani, borliqdan ma’no qidirish emas, balki insonning o‘zi ma’no yaratuvchidir. Haydeggerning “Dasein” tushunchasi orqali inson borliqni faqatgina anglamaydi, balki u borliqda yashaydi, uni his qiladi, uni o‘zining mavjudligi bilan bog‘laydi. Borliq inson uchun “borliq” bo‘lishi uchun insonning ishtiroki shart.

Postmodernizmga esa borliqni anglash buziladi. Endi hech qanday yagona, umumiy borliq yo‘q. Borliq — bu ko‘plik, diskurslar, tasvirlar va ijtimoiy qurilmalar yig‘indisidir. Fuko, Derrida, Lyotar singari mutafakkirlar borliqni ideologiyalar, til va hokimiyat kontekstida talqin qiladi. Bu yondashuvda inson o‘z hayotining muallifi emas, balki til, madaniyat va hokimiyat tarmoqlarida mavjud bo‘lgan mavjudotdir. Borliq deganda faqatgina fizik haqiqat emas, balki ongda, madaniyatda, mediamuhitda shakllangan “borliqlar” ham tushuniladi.

Biroq zamonaviy axborot jamiyatida inson va borliq o‘rtasidagi munosabat yangi bosqichga o‘tdi. Inson faqat borliqni anglayotgan emas, balki uni sun‘iy ravishda yaratmoqda. Virtual haqiqat, sun‘iy intellekt, raqamli makon — bularning barchasi yangi borliq shakllarini yuzaga keltirmoqda. Endi borliq inson tajribasi bilan cheklanmaydi. U ko‘p qavatli, ko‘p olamli, ko‘p formatli shaklda namoyon bo‘ladi. Shunday sharoitda inson o‘z mohiyatini, o‘z rolini qayta ko‘rib chiqishga majbur. Inson endi nafaqat tabiatga, balki texnologik borliqqa ham mas’uldir.

Islomiy falsafada bu boradagi yondashuv mutlaqo boshqachadir. Bu yondashuvda borliq Allohning irodasi bilan mavjud bo‘lgan olamdur. Inson bu borliqda maqsadli yaratilgan mavjudot bo‘lib, u ilohiy haqiqatga intilish orqali borliqni anglaydi. Tasavvufda bu jarayon “ma’rifat”, “haqiqat” bosqichlari orqali tushuntiriladi. Inson o‘zini anglash orqali Yaratganni anglaydi, borliq esa inson ruhining kamolot yo‘li sifatida qoraladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, inson va borliq o‘rtasidagi munosabat soddalikdan murakkablik sari, passiv anglashdan faol ijodkorlik sari rivojlandi. Har bir tarixiy davr, har bir madaniy muhit bu masalaga o‘ziga xos tarzda yondashdi. Bugungi kunda bu mavzu yanada dolzarb bo‘lib, nafaqat falsafiy, balki ijtimoiy, texnologik, ekologik, axloqiy muammolar bilan ham bevosita bog‘liq. Inson borliqdagi o‘z o‘rnini, mas’uliyatini va ta’sirini chuqur anglab yetishi lozim. Chunki inson — bu faqat borliqni anglaydigan emas, balki uni shakllantiradigan, unga ma’no baxsh etadigan mavjudotdir. Shu bois, falsafa — bu insonning borliq bilan muloqoti, o‘zligini izlashdagi quroli va yo‘lidir. Inson qanchalik o‘zini anglasa, shunchalik borliq ham unga ochiladi.

Foydanilgan adabiyotlar.

1) Kudratov, D. (2023). ABOUT THE SHRINE OF KHOJAMUSKENT FATHER IN JIZZAH OASIS. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 3(12), 73-78.

2) Кудратов, Д. (2022). IX-XIV АСРНИНГ ЎРТАЛАРИ ШАҲАРЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ОМИЛЛАРИ. *RESEARCH AND EDUCATION*, 236.

3) Qudratov, D. (2021). PECULIARITIES OF THE FIRST URBANIZATION PROCESSES IN THE FERGANA VALLEY. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY*, 2(12), 13-16.

4) Dilshod, A., Zilola, A., & Ismoil, R. (2025). YOZUV ISLOHOTI VA DINIY MEROSGA MUNOSABAT: INGLIZ OLIMLARINING YONDASHUVI. *YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(9), 28-41.

5) Davron O‘g‘li, A. D. (2025). AFSHINLAR SULOLASINING TASHKIL TOPISHI VA FAOLIYATI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(51), 600-605.

6) Dilshod, A., Zilola, A., & Ismoil, R. (2025). XX ASRNING 20-30 YILLARIDA INGLIZ MANBALARIDA O‘ZBEKISTON MADANIYATING ASOSIY YO‘NALISHLARI VA MUOMMALARI DAVR TARIXSHUNOSLIGIDA. *TA’LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 90-101.

7) Dilshod, A., Zilola, A., & Ismoil, R. (2025). INGLIZ MANBALARIDA 1927–1938 YILLARDA O‘ZBEKISTON MADANIY MANZARALARI: REPORTAJLAR, JURNALLAR VA ARXIV HUJJATLARI TAHLILI. *YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(9), 11-27.

8) Davron O‘g‘li, A. D. (2025). ILK O‘RTA ASRLAR DAVRI YOZMA VA ARXEOLGIK MANBALARIDA USTRUSHONA. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(51), 606-612.

9) Davron o‘g‘li, A. D. (2025). O‘RTA OSIYO KO‘CHMANCHI CHORVADORLARI TARIXINING O‘RGANILISHI. *YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(8), 100-113.

10) Davron O‘g‘li, A. D. (2025). ILK O‘RTA ASRLARDA USTRUSHONADAGI SIYOSIY HOLAT. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(51), 613-619.

11) Dilshod, A., Abdumatov, A., & Ismoil, R. (2025). FORMATION AND DEVELOPMENT OF HISTORICAL GEOGRAPHY GULISTAN STATE UNIVERSITY. *TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 47-53.

12) Маматов, Ш. М., & Алибеков, У. Ю. (2019). Повышение благосостояния сельского населения Узбекистана в свете Стратегии действий. *Наука, техника и образование*, (5 (58)), 63-65.

13) Nematov, R. A., & Almanov’s, Q. O. (2022). The role of historical sources in the study of the history of the turkish empire. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 2(10), 25-31.

14) Неъматов, Р. (2023). Илк ўрта асрлар Хоразм тарихшунослигининг бугунги ҳолати. *История и культура центральной Азии*, 1(1), 122-125.

15) Неъматов, Р. (2023). Хоразм Африкийлар сулоласи–Турк хоқонлиги сиёсий алоқалари. *Journal of Fundamental Studies*, 1(7), 16-23.

16) Галиев, С., Абдуматов, А., & Неъматов, Р. (2025). ГЕРОИ-ТАТАРЫ УЗБЕКИСТАНА, УЧАСТВОВАВШИЕ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ. *Наука и инновации в системе образования*, 4(4), 35-39.

17) OBID, N., ULUGBEK, M., SHAROF, M., & RUSTAM, N. (2022). SOME CONSIDERATIONS OF THE COUNTRY LIFESTYLE DURING THE PERIOD OF PUBLIC COLLECTIVIZATION. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(1), 86-94.

18) Nazarov, O. R., & Nematov, R. A. O. (2020). FROM THE HISTORY OF UZBEKISTAN'S COOPERATION WITH UNESCO. *Bulletin of Gulistan State University*, 2020(4), 45-49.

19) Неъматов, Р. (2023). ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences*, 3(6), 14-23.

20) Ne‘matov, R. (2023). ILK O‘RTA ASRLARDA XORAZM TARIXSHUNOSLIGINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI. *Interpretation and researches*, 1, 21.

21) Неъматов, Р. А. У. (2020). Интеллектуальное и культурное наследие узбекского народа. *Наука, образование и культура*, (4 (48)), 85-87.

22) Nematov, R. A. (2025). Early medieval ethnic processes in Khorezm oasis in archaeological and written sources. *American Journal of Philological Sciences*, 5(02), 10-16.

23) Nematov, R. (2024). REFLECTION OF THE HISTORY OF KHOREZM IN THE EARLY MIDDLE AGES IN WRITTEN SOURCES. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 3(12), 72-78.

24)Неъматов, Р. А. Ў. (2024). ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМ ТАРИХИНИНГ ЁЗМА МАНБАЛАРДА АКС ЭТИШИ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 6), 377-382.

25)BOSIMOVICH, T., & ALISHER, A. (2022). FROM THE HISTORY OF THE ANCIENT DEFENSE WALLS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(5), 61-65.

26)Назаров, О., & Абдуматов, А. (2024). ҲАДИС ИЛМИ РИВОЖИДАГИ ОЛТИН ДАВР. *Ilm-fan va ta'lim*, (3 (18)), 151, 312.

27)Yuldashevich, A. U., Akhmatkulovich, A. A., & Ugli, R. I. K. (2024). STRUGGLE FOR THE NEWLY FORMED ORENBURG-TASHKENT CARAVAN TRADE ROUTE OF THE BUKHARA EMIRATE AND THE KOKHAN KHANATE AT THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY*, 5(12), 16-21.

28)Абдуматов, А. А. (2024). АКАДЕМИК АБДУЛАҲАД МУҲАММАДЖОНОВ ИЛМИЙ МЕЪРОСИДА ТАРИХИЙ ТАФАККУР МАСАЛАСИ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 6), 426-431.

29)Bosimovich, T. B., & Jonibek, R. (2022). FROM THE HISTORY OF EARLY MEDIEVAL POTTERY CRAFT. *World Bulletin of Social Sciences*, 16, 86-87.

30)Vildanovich, G. S., Axmatkulovich, A. A., & Xoshimjon o'g'li, R. I. (2025, May). SOTSIOLOGIK TARIXDA KO'CHMANCHILIK FENOMENINING O'RGANILISHI: YONDASHUVLAR, MUAMMOLAR VA BAHOLASH MEZONLARI. In *International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (pp. 78-81).

31)Komil o'g, M. R. S. (2025, May). TURK XOQONLIGI: DASTLABKI DAVLATLILIK SHAKLLARI VA ULARNING O'RTA OSIYO TARIXIDAGI ROLI. In *International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (pp. 343-349).

32)Абдуматов–Исследователь, А., & Маъруфов, Ш. (2025, May). ТУРЕЦКАЯ ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА В ОТНОШЕНИИ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ—ЧЛЕНОВ ЕАЭС (1991–2015 ГГ.). In *International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (pp. 293-296).

33)Komil o'g, M. R. S., Axmatkulovich, A. A., & Vildanovich, G. S. (2025, May). XORAZM MA'MUN AKADEMIYASI VA BAYTUL-HIKMA OLIMLARI O'RTASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK. In *International Conference on Modern Science and Scientific Studies* (pp. 305-311).

34)Axmatkulovich, A. A., & Xoshimjon o'g'li, R. I. (2025, May). MIRZACHO'LNI O'ZLASHTIRISH VA KO'CHIRISH SIYOSATI: TARIXIY-TAHLILIY YONDASHUV. In *International Educators Conference* (pp. 207-212).

35)Galiyev, S. (2024, September). O'ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR MAXSUS TA'LIMI. In *CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD* (Vol. 1, No. 8, pp. 110-114).

36)Galiyev, S. (2024). O ‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA'LIM ASOSLARINING O‘RNATILISHI VA RIVOJLANISHI. *Journal of science-innovative research in Uzbekistan*, 2(9), 70-74.

37)Hakimova, S., & Galiyev, S. (2025). INGLIZ PARLAMENTING TARIXIY O‘ZGARISHLARI. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 157-163.

38)Шадманкулова, М. М. (2018). СОЧЕТАНИЕ ЛИБЕРАЛЬНЫХ-ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ИДЕЙ В СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ УЗБЕКИСТАНА. *Социосфера*, (4), 226-232.

39)Шодмонкулова, М. М. (2018). ЛИБЕРАЛИЗМ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ. *Наука и образование: проблемы, идеи, инновации*, (4), 26-30.

40)Шодмонкулова, М. (2025). ЛИБЕРАЛ-ДЕМОКРАТИК ҒОЯЛАРНИНГ ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯСИНИ АМАЛГА ОШИРИШДАГИ ЎРНИ. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 176-181.

41)Шодмонкулова, М. (2025). ҒАРБ ЛИБЕРАЛ-ДЕМОКРАТИК ҒОЯЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 164-169.

42)Шодмонкулова, М. (2025). Либерал-Демократик Ғояларнинг Тараққиёт Стратегиясини Амалга Оширишдаги Ўрни. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 170-175.

43)Шодмонкулова, М. (2025). ЎРТА СИНФ-МУЛҚДОРЛАР СИНФИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 152-156.

44)Шодмонкулова, М. М. (2025). ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА СИЁСИЙ ЛИБЕРАЛИЗМНИНГ АҲАМИЯТИ. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 4(38), 354-357.

45)Mavlyanov, U. N. (2020). Problems of Ontology in the Heritage of Ali Safi. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 7(7), 540-545.

46)Мавлянов, У. Н. (2020). ПРОБЛЕМЫ ОНТОЛОГИИ В НАСЛЕДИИ АЛИ САФИ. *Вестник Российского философского общества*, (1-2), 200-209.

47)Mavlyanov, U. N. (2021). FAHRUDDIN ALI SAFI'S TEACHING ABOUT BEING. *Bulletin of Gulistan State University*, 2021(2), 61-67.

48)Mavlyanov, U. (2022). ABOUT “THE ART ACADEMY OF BAYSUNKUR”. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(06), 133-138.

49)Мавлянов, У. Н., Райимжонов, И. Х., & Абдуалимова, З. М. (2025). ФРИДРИХ НИЦШЕ ВА МАДАНИЯТНИНГ ИРОДА АСОСИДАГИ ТАЛҚИНИ. *Современные подходы и новые исследования в современной науке*, 4(5), 91-98.

50)Мавлянов, У. Н., Райимжонов, И. Х., & Абдуалимова, З. М. (2025). СЛАВЯН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИ ВА УНИНГ КЕЛАЖАГИ: ДАНИЛЕВСКИЙ

БАШОРАТИ. *Современные подходы и новые исследования в современной науке*, 4(5), 82-90.

51) Mavlyanov, U. N. (2023). Issues of Knowledge in the Legacy of Ali Safi. *Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals*, 3(07), 41-43.

52) Мавлянов, У. (2025). АЛЛОМАГА НАВОЙИ ТАЪРИФИ. *Теоретические аспекты становления педагогических наук*, 4(7), 142-146.

53) Мавлянов, У. Н., & Тангирбердиев, Ш. (2025). АЛИ САФИЙ ҲАЁТИ ВА МЕРОСИ ҲАҚИДА. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 78-84.

54) Мавлянов, У. Н. (2025). АЛЛОМАНИНГ МЕРОСИДА БОРЛИҚ ВА БИЛИШ МАСАЛАЛАРИНИНГ ҚЎЙИЛИШИ. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 73-77.

55) Мавлянов, У. Н. (2025). БУЮК СИЙМОЛАР БЕШИГИ. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(4), 68-72.

56) Исроилов, М. Я. (2019). Образование и его развитие в Узбекистане. *Academy*, (5 (44)), 48-49.

57) Исроилов, М. Я. (2015). Влияние использования Интернет-ресурсов на повышение эффективности обучения истории. *Наука, техника и образование*, (5 (11)), 147-148.

58) Исроилов, М. (2024). УЧИНЧИ РЕНЕССАНС: ТАРИХИЙ ПОЙДЕВОР ВА ИСТИҚБОЛ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(26), 419-423.

59) Исроилов, М. Я. (2016). РОЛЬ РАЗЛИЧНЫХ ТРАДИЦИЙ, ОБРЯДОВ И ЦЕРЕМОНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПОЛОМ И ВОЗРАСТОМ, В СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ И ЭТНОГРАФИИ УЗБЕКОВ. In *Люди, культуры, пространство: социокультурная динамика мира Евразии* (pp. 231-235).